

Kinnitatud Võru Instituudi teadusnõukogu koosolekul 24.10.2023

VÕRU INSTITUUDI ARENGUKAVA 2024 – 2028

Võru 2023

Sisukord

Sissejuhatus	2
Hetkeolukorra kirjeldus.....	3
Strateegia	4
Missioon	4
Visioon.....	4
Eesmärgid.....	4
Eesmärgid ja tegevused.....	5
Arengukava uuendamise kord.....	8
Lisa 1. Keelepesa arengukava 2020-2030	
Lisa 2. Vana- Võrumaa muuseumide arengukava 2024-2028	

Sissejuhatus

Võru Instituut on 1995. aastal Kultuuriministeeriumi juurde loodud teadus- ja arendusasutus. Instituudis on alates 2015. aastast kaks osakonda: teadus- ja arendusosakond ning muuseumiosakond. Instituudi eesmärgid ja tegevus on keskendunud Vana-Võromaal (joonis 1) võrokeste keele ja kultuuri säilimise toetamisele ning arendamisele.

Võru Instituudi arengukava on dokument, mille järgimine juhtkonna ja töötajate poolt tagab instituudi eesmärkide täitmise ja jätkusuutliku arengu. Arengukava toetab instituudi juhtimisel vajalike otsuste tegemist. Arengukavas on määratletud eesmärgid viieks aastaks ning kavandatud tegevused nende saavutamiseks. Strateegia alusel koostatakse igal-aastal tegevuskava.

Joonis 1. Vana-Võromaa ja selle kaheksa kihelkonda: Hargla, Kanepi, Karula, Põlva, Rõuge, Räpina, Urveste ja Vastseliina.

Arengukava koostamisel lähtuti järgmistest õigusaktidest ja strateegilistest dokumentidest:

1. [Võru Instituudi põhimäärus](#)
2. [Teadus- ja arendustegevuse korralduse seadus](#)
3. [Keeleseadus](#)
4. [Muuseumiseadus](#)
5. [Kultuuri arengukava 2021-2030](#)
6. [Eesti keele arengukava 2021–2035](#)
7. [Vana-Võrumaa pärimuskultuuri toetamise tingimused ja kord](#)
8. [Võru maakonna arengustrateegia 2035+](#)
9. [Põlvamaa arengustrateegia 2035+](#)

Arengukava koostamiseks moodustati töörühm. Kõikidel töötajatel oli võimalik teha ettepanekuid ja täiendusi. Arengukava kooskõlastatakse teadusnõukoguga.

Hetkeolukorra kirjeldus

Võru Instituudi teadus-ja arendusosakonnas töötavad teadustöökõks vajaliku kvalifikatsiooniga rahvusteaduste teadurid. Teadustöö eesmärgiks on Vana-Võromaa kultuuriruumi ja keeleruumi areng. Teadusuuringute valdkonnad: grammatika, sõnavara ning koha- ja isikunimed.

Teaduse suunal jätkub töö nii vanapärase kui ka tänapäevase võru keele kogumise ja uurimisega. Keeleuuringute rakendustena luuakse võru keelele kaasaegseid keeletehnoloogia lahendusi, keeleõppevahendeid ning interaktiivseid keeleõppe süsteeme. Uuritakse võru ja teisi läänemeresoome koha- ning isikunimesid. Kavas on laiendada uurimisvaldkonda etnoloogia ja folkloristika suundadesse, et rakendada vaimse pärandi kaitse konventsiooni eesmäärke, mis toetaksid võru keele ja kultuuri kogukonna elujõudu. Vana-Võromaa vaimse kultuuripärandi sõnastamine ja uurimine aitab mõtestada ning väestada paikkonna põliseid kultuuritavasid. Etnoloogia ja folkloristika valdkonna teadustulemusi rakendatakse ennekõike muuseumiosakonna tegevustes, aga ka laiemalt kogu kultuuriruumi hüveks tehtavas arendustöös.

Arendustegevus jaguneb neljaks alameetmeks:

- Trükiste ja digilahenduste avaldamine;
- Koolitused ja nõustamine;
- Sündmuste korraldamine;
- Võro kultuuriruumi ühendavad ja esiletoovad tegevused.

Valdkonnaga tegelevad projektijuhid ning vastavalt vajadusele osalevad projektides ka teadurid ja spetsialistid. Koolitus- ja nõustamistegevuses ning ürituste korraldamises osalevad ka muuseumiosakonna töötajad.

Tegutsetakse selle nimel, et võro kultuuriruumi koolides ja lasteaedades kasutataks võru keelt ja kultuuri õppetöös senisest laiemalt. Selleks antakse välja õppe- ja infomaterjale ning korraldatakse

erinevaid ettevõtmisi hariduse valdkonna sihtgruppidele. Lisaks tehakse võru keelt ja kultuuri tutvustavaid muuseumitunde. Rakendatakse võrukeelsete keelepesade arengukava (kinnitatud TN otsusega 63/3 03.04.2020). Laiendatakse võru keele kasutusvaldkondi: luuakse võrukeelset meediat, võro kirjavara ja virtuaalrakendusi, korraldatakse võrukeelseid ettevõtmisi. Kultuurilise eripära võimaluste rakendamiseks ettevõtluse edendamisel taotleb instituut riigilt Vana-Võromaa piirkonna regionaalarengu programmi loomist. Koostöös kohalike omavalitsuste, erinevate organisatsioonide ja kogukondade esindajatega on instituut valmis juhtima programmi sisuliste tegevuste rakendamist. Kavandame tihendada rahvusvahelist koostööd Euroopa mitmekeelsete kogukondadega, Euroopa piirkonnakeelte uurijatega ja uurimisasutustega, samuti jätkata koostööd läänemeresoome teiste keelte ja kultuuride uurijatega.

Strateegia

Missioon

Võru Instituudi tegevuse põhieesmärk on edendada teadus- ja arendustegevust eelkõige ajaloolisele Võrumaale eriomastes küsimustes, keskendudes keelelise ja kultuurilise eripära uurimisele, selle elujõulisuse hoidmisele ning kohaliku kultuuripärandi tutvustamisele.

Visioon

Piirkonnas suheldakse vabalt ja uhkusega võru keeles. Võrukeelsele on kodupaigas elamine mainekas. Võru kultuur on tuntud ja tunnustatud nii Vana-Võromaal kui kogu Eestis.

Eesmärgid

1. Vana-Võromaa omavalitsused väärtustavad oma igapäevategevustes võru keelt ja kultuuri.

Mõõdik: Vaatlused näitavad koosolekutel, üritustel ja sündmustel võru keele sagedasemat kasutamist võrreldes 2021. aastaga.

Oodatud tulemus: Võru keel on elujõuline.

2. Kõikides Vana-Võromaa koolides õpitakse võru keelt.

Mõõdik: Kõikide Vana-Võromaa koolide õppekavas on võru keele õpetamisele tähelepanu pööratud.

Oodatud tulemus: Võru keel on ka tulevikus elujõuline.

3. Igas Vana-Võromaa kihelkonnas on loodud vähemalt üks võrukeelne lasteaiarühm.

Mõõdik: Võrukeelsed lasteaiarühmad on loodud igas kunagises kihelkonnas.

Oodatud tulemus: Võru keel on ka tulevikus elujõuline.

4. Peredel on võimalik igapäevaelus igas olukorras võru keelt kasutada.

Mõõdik: Küsitluse tulemused kinnitavad, et peredel on võimalus olemas

Oodatud tulemus: Kogukonnas on võru keel senisest rohkem kuulda.

5. Teadusuuringud hõlmavad võru kultuuri kõiki valdkondi.

Möödik: Viie aasta jooksul on alustatud või jätkatud teadusuuringuid igas võru kultuuri valdkonnas.

Oodatud tulemus: Võru kultuur on paremini uuritud ja ühiskonnale tutvustatud.

6. Vana-Võromaa muuseumidel on head tingimused võru kultuuri kogumiseks, säilitamiseks ja tutvustamiseks, et need oleks üle-eestiliselt hästi tuntud ja väärtustatud kohad Vana-Võromaa kultuuripärandiga tutvumiseks ning partneriteks võrokeste kogukonnale.

Möödik: Rahuloluküsitluse tulemus näitab töötingimuste paranemist.

Oodatud tulemus: Muuseumid on hinnatud töökohad ning kultuuri hoidjad ja tutvustajad.

7. Ettevõtjad näitavad uhkusega välja oma kohaliku toote päritolu või teenuse kohalikku eripära.

Möödik: Vaatlused näitavad Vana-Võromaa märgi jm sümbolika suuremat kasutamist kui 2021. aastal.

Oodatud tulemus: Vana-Võromaa on Eestis senisest rohkem hinnatud piirkond.

8. Võrokeste kogukond tunnetab ennast ühise kultuuriruumi osana ja teeb omavahel koostööd.

Möödik: Aastas toimub vähemalt kaks ühist üritust või on algatatud ühisprojekte.

Oodatud tulemus: Vana- Võromaa on ühtne kultuuri- ja ettevõtlusruum.

Eesmärgid ja tegevused

E-1. Vana-Võromaa omavalitsused väärtustavad oma igapäevategevustes võru keelt ja kultuuri.

T-1.1. Omavalitsuse töötajatele ja poliitikutele korraldatakse võru kultuuri tutvustavaid koolitusi ja ühisüritusi.

Täpsustus: Üritused korraldatakse valdkondade kaupa erinevatele rühmadele vähemalt kaks korda aastas.

T-1.2. Uuringu läbiviimine teistes maades piirkonna eripära tutvustavatest võtetest.

T-1.3. Mainekujunduskampaania korraldamine.

Täpsustus: Suhtekorraldaja abiga kampaania väljatöötamine ja läbiviimine. Euroopa komisjoni, Erasmus+, Interreg, Norra jt projektitingimustega tutvumine ning võimalusel projektitaotluse kirjutamine ja projekti läbiviimine.

T-1.4. Tihendatakse koostööd Põlvamaa arenduskeskusega, Valgamaa Arenguagentuuri ja Võrumaa Arenduskeskusega.

T-1.5. Jätkatakse omavalitsustega koostööd vastsündinutele võrukeelsete kingituste jagamisel.

T-1.6. Tehakse omavalitsustele ettepanek osaleda võru keele nädala jt ürituste ettevalmistamisel ja läbiviimisel.

Täpsustus: Võru keele nädala märgilised sündmusel igal aastal erinevas omavalitsuses, koostöös MTÜ-ga Võro Selts VKKF korraldatakse suveülikooli sündmusi igal aastal erinevas omavalitsuses jne.

T-1.7. Tehakse omavalitsustele ettepanek, et igal koosolekul ja muudel kokkusaamistel räägitaks võru keelt.

1.8. Tehakse ettepanek, et igas Vana-Võrumaal koostatavas arengukavas ja teistes omavalitsuse strateegilistes dokumentides on läbiva teemana võru keele ja kultuuri hoidmine.

E-2. Kõikides Vana-Võromaa lasteaedades ja koolides õpitakse võru keelt.

T-2.1. Tehakse Haridus- ja Teadusministeeriumile ettepanek võru keele õppimise toetamise rahastamise suurendamiseks.

T-2.2. Tutvustatakse olemasolevaid õppematerjale lasteaedade ja koolide juhtidele ja õpetajatele.

T-2.3. Koostatakse uusi õppematerjale üldhariduse kõikidele vanuseastmetele.

T-2.4. Jätkatakse lasteaedade ja koolide õpetajate täienduskoolituse korraldamist võru keelest ja kultuurist.

T-2.5. Omavalitsuste haridusnõunikele ning lasteaedade ja koolide juhtidele korraldatakse regulaarseid kokkusaamisi võru kultuuri tutvustamiseks.

Täpsustus: Luuakse võru keele ja kultuuri tutvustamise pilootrühm, mis töötab põhimõtted ja tegevused välja ning laiendab neid.

T-2.6. Uuendatakse näidisainekava kooli õppekavas võru keele ja kultuuri käsitlemiseks ning tutvustatakse seda haridusjuhtidele ja õpetajatele.

T-2.7. Selgitatakse eeliseid, mille toob võru keele ja kultuuri tundmine karjääri kujundamisele.

T-2.8. Korraldatakse võru keelt ja kultuuri tutvustavaid koolituspäevi lapsevanematele.

T-2.9. Korraldatakse sündmusi (ekskursioonid, matkad, koosviibimised jne) eri kihelkondade laste ja noorte omavahelise suhtlemise soodustamiseks.

E-3. Igas Vana-Võromaa kihelkonnas on loodud vähemalt üks võrukeelne lasteaiarühm.

T-3.1. Korraldatakse kogemusseminare heade näidete tutvustamiseks.

T-3.2. Jätkatakse osalemist omavalitsuste ja lasteaedade üritustel ning koosolekutel veenmaks võru keele oskuse vajalikkuses.

T-3.3. Tehakse ettepanek Haridus- ja Teadusministeeriumile toetada võrukeelsete lasteaiarühmade tegevust.

T-3.4. Jätkatakse lasteaedade innustamist auhindade, õppematerjalide jms väljaandmisega.

T-3.5. Korraldatakse omavalitsusjuhtidele ja haridusjuhtidele arutelukoosolekuid võru keele ja kultuuri hoidmisest lasteaedades.

T-3.6. Jätkatakse võru keelepesa arengukava (Lisa 1) tegevustega keelepesa arengukava eesmärkide saavutamiseks.

E-4. Peredel on võimalik igapäevaelus igas olukorras võru keelt kasutada.

T-4.1. Täiendatakse ja tutvustatakse veebilehte *helüait.ee*.

T-4.2. Korraldatakse võru keele täienduskoolitusi teenindajatele ja huvilistele.

T-4.3. Jätkatakse koostööd ERR jt meediakanalitega võrukeelsete saadete tootmise ja levitamise edendamiseks.

T-4.4. Innustatakse rahvateatreid jt loomingus võru keelt kasutama.

T-4.5. Jätkatakse võrukeelsete raamatute koostamist ja kirjastamist.

T-4.6. Jätkatakse võrukeelsete laulude, sh koorilaulude loomise toetamist ja julgustatakse nende laulude võtmist oma repertuaari.

T-4.7. Soovitatakse omavalitsustel lisada veebilehele võrukeelset teavet ning aidatakse seda koostada.

T-4.8. Innustatakse ürituste korraldajaid ja ettevõtjaid kasutama võru keelt.

T-4.9. Nõustatakse kohanimede valimisel eelistama võrukeelseid nimetusi.

E-5. Teadusuuringud hõlmavad võru kultuuri kõiki valdkondi.

T-5.1. Õpetajate ja õppijate toetamiseks sõnastatakse ja kirjeldatakse võru keele grammatika.

T-5.2. Rakendusuuringute kavandamine ja läbiviimine arhiivides jt kogudes oleva teabe alusel. (Muinasjutud, rahvariided, toidupärandid, rahvalaulud, saunapärimus jms)

T-5.3. Isiku- ja kohanimede uurimine, võimalusel kohanimede kogumine, nimede päritolu selgitamine ja tutvustamine, nimekorraldus, ajalooliste nimede uuesti kasutusse võtmise soovitamise.

T-5.4. Võrukeelse kirjandusega seotud teabe analüüsimine, korrastamine ning tutvustamine.

T-5.5. Võru keelt ja selle kasutamist puudutavad uuringud, sh võru keele kasutajate dühnamika analüüsimine rahvaloenduste andmete järgi.

T-5.6. Võru ja seto integreeritud keeletehnoloogia ja keeleressursid;

T-5.7. Nõustamised seoses teadustööga ja teaduse populariseerimisega;

T-5.8. Perioodilise teadusajakirja väljaandmine ning teaduskonverentside korraldamine.

E-6. Vana-Võromaa muuseumidel on head tingimused võru kultuuri kogumiseks, säilitamiseks ja tutvustamiseks, et need oleks üle-eestiliselt hästi tuntud ja väärtustatud kohad Vana-Võromaa kultuuripärandiga tutvumiseks ning partneriteks võrokeste kogukonnale.

T-6.1. Vana- Võromaa muuseumide arengukava (Lisa 2) täitmise jälgimine.

T-6.2. Vana- Võromaa muuseumidele eelarveliste vahendite taotlemine, jaotamine ja kasutamise kontrollimine.

T-6.3. Teavitustöö võrokeste kogukonnas, et Vana-Võromaa muuseumid on head kohad, kus tutvuda võrokeste ajalooliste kommete, rahvarõivaste ja muu kultuuripärandiga.

E-7. Ettevõtjad ja muud huvilised näitavad uhkusega välja oma kohaliku toote päritolu või teenuse kohalikku eripära.

T-7.1. Ettevõtjate teavitamine, nõustamine ja koolitamine, kuidas tootmisel ja turundamisel kasutada kohalikku kultuuripärandit.

T-7.2. Kohalikku eripära esindavate ettevõtjate toodete või teenuste tutvustamine.

T-7.3. Rahandusministeeriumile ettepaneku tegemine Vana-Võromaa regionaalarengu toetamise summade suurendamiseks.

T-7.4. Vana-Võromaa kaubamärgi nähtavamaks muutmine ja kasutamise innustamine.

T-7.5. Jätkatakse käsitöö, turismi, kohaliku toidu, suitsusauna jt võrgustike toetamist, sh veebipoe Uma Puut (umapuut.ee) haldamist.

E-8. Võrokeste kogukond tunnetab ennast ühise kultuuriruumi osana ja teeb omavahel koostööd.

T-8.1. Vana-Võromaal elavate ja tegutsevate inimestele arutelude korraldamine kultuuripärandi hoidmisest ja ühise kuvandi ülesehitamisest.

T-8.2. Vana-Võromaa piires kultuuri edendamisel ühiste tegutsemispõhimõtete kujundamine sarnaselt Läti eeskujule.

T-8.3. Vana-Võromaa omavalitsuse loomise algatamiseks ettepanekute tegemine siseministeeriumile ja piirkonna kohalikele omavalitsustele.

T-8.4. Jätkatakse koostööd SAga Kultuurileht Uma Lehe ja teiste võrukeelsete väljaannete väljaandmiseks.

T-8.5. Jätkatakse koostööd MTÜga Võro Selts VKKF võrukeelse laulupeo jt ürituste korraldamisel.

T-8.6. Vana-Võromaa sümbolika, sh lipu kasutamise ärgitamine.

T-8.7. Vana-Võromaa kihelkondade rahvarõivaste kasutamise propageerimine ja muu arendustegevus võrokestele omase kultuuri igapäevase kasutamise laiendamiseks.

T-8.8. Vana-Võromaal ja sellest väljaspool elavate võrokeste kogukondade toetamine ja sidemete hoidmine.

Arengukava uuendamise kord

Arengukava uuendamise korraldamise eest vastutab Võru Instituudi direktor. Arengukava tegevuste läbiviimist ja eesmärkide saavutatust hinnatakse koos töötajatega igal aastal enne järgmise aasta eelarve koostamist, kaasates teadusnõukogu. Vajadusel korrigeeritakse eesmärkide saavutamiseks kavandatud tegevusi ning lisatakse uusi eesmärke ja nende saavutamiseks vajalikke tegevusi.

Uus arengukava koostatakse õigusaktidega ettenähtud korras ühe või mitme järgmise tingimuse korral:

a) arengukava perioodi lõppemine, b) Võru Instituudi visiooni muutumine c) eesmärkide ennetähtaegne saavutamine.